М.К.Аммосов төрөөбүтэ 100 сылыгар

КҮЛҮМ ГЫНАН ААСПЫТА

Эдэригэр Максим сүрдээх тэбэнэттээх, күлэ сылдьар харахтаах, көрдөөх-нардаах уус тыллаах, күлүүк уол, ыччат ортотугар үлэ буоллун, күлүү-оонньуу, биэчэр буоллун, тэрийээччи кини буолара. Ырыаны, классическай музыканы өйдүүрэ, таптыыра. Балалаайкаҕа, гитараҕа, ордук мандолинаҕа үчүгэйдик оонньуура. Нуучча пляскатыгар, долгулдьуйар вальска кимнээҕэр да чэпчэкитик үҥкүүлээн тэлээрэрэ. Доҕотторун кытта ыллыырын сөбүлүүрэ.

Емельян Ярославскай куруһуогар сылдьан Максим Аммосов Платон Слепцовтуун Федоровтар диэн ыалга чаастатык ыалдьыттыыллара. Бу культурнай ыал сытыы-хотуу, революция идеалларыгар ыллардыбыт эдэр дьону сэргии, сэҥээрэ көрсөллөрө. Уолаттар кинилэр баай библиотекаларыттан кинигэ, сурунаал уларсан, утаппыт курдук аҕаллара. Федоровтар дьиэлэригэр Алексей Кулаковскай, Анемподист Софронов саҥа суруйбут бэйэлэрин айымньыларын аҕалларын ыччаттар сэҥээрэн истэллэрэ, ырыталлара.

Аммосовы кытта элбэхтик алтыспыт, бииргэ үлэлэспит дьон этэллэринэн, кини ураты, исиһиттэн, хаһан да уҕараабат эрчимнээҕэ. Чугас доҕотторо дьээбэлээн "уматык курдук киһигин" диэн ааттыыллара үһү. Ол үлүгэрдээх умайыктана сылдьар эрчимнээх киһи, тулатыгар баар доҕотторун, үлэһиттэрин биллибэтинэн бэйэтин күүрээннээх эргимтэтигэр начаас киллэрэрэ. "Оо дьэ, Максим кэллэ да, барыбытын хамсаппытынан, кулахачыппытынан бардаҕа", — дэһэллэрэ доҕотторо, табаарыстара. — Кинини сатаан өйдөөбөккүн, кини үлэлээтэҕинэ сынньанар дуу, сынньалаҥар үлэлиир дуу?".

Үрдүгэ суох уҥуохтаах, кэтит сарыннаах, бигэ, бэйэтин кыанар көрүҥнээх сиппит-хоппут киһи. Хап-хара хойуу баттаҕа ыраас сэбэрэтин ситэрэн биэрэр. Хараҥа кугас харахтара сып-сытыы уотунан чаҕылыҥныыллар. Тугу эрэ толкуйдуур, быһыччы көрүүтэ барыны-бары билиэн-көрүөн баҕарарын, сытыы өйүн туоһулуура. Кэпсэтэр киһитин чинчийэрдии, тугун-ханныгын билэрдии уун-утары көрөрө. Оттон анарааҥҥыта Максимтан хараҕын араарбата. Сорох билбэт дьон, кини хайдах эрэ туох да кыһалҕата суох курдук, көрдөөх-нардаах, сэргэх көрүҥүттэн бутуллан, кэпсэтиилэрин эмиэ оннук саҕалаан баран, муннукка хаайтаран, тиритэн-хорутан түмүктүүллэрэ.

Айылҕаттан анаан айыллыбыт курдук, дэгиттэр талааннаах, үһулуччу дьоҕурдаах, ол дьоҕурун дьаныардаах үлэнэн, үөрэҕинэн өссө үрдэппит М.К.Аммосов биллэр-көстөр государственнай деятель буола үүммүтэ. Толкуйа киэҥэ, эрийэ баттаан түргэнэ төһө да уустук боппуруоһу быһаарарга саамай сөптөөх быһаарыыны тобула охсоро, этэҥҥэ сылдьыбыта (сырытыннарбыттара буоллар) эбитэ буоллар, төһөлөөҕү оҥоруо, дьонноруот туһугар үлэлиэ этэй?!

Кинини дьону түмэр уоттаах-төлөннөөх, кылыс тыллаах араатар дииллэрэ. Тыл этэригэр хараҕа уоттанан, имэ тэтэрэн, этэн-тыынан, көрүҥүттэн өссө эдэр, кыраһыабай буолан көстөрө. Хаһан да эрдэттэн бэлэмнэммэккэ, этэр тылын суруммакка, аргыый аҕай саҕалаан, онтон улам-улам күөдьүйэн, саҥата эрчимирэн барара. Хааһахтан хостоон эрэр курдук, ардыгар уустааннараннаан, киһи иһиттэр истиэн курдук этэрэ.

Үһулуччу дьоҕурун биир суол да бэлиэтиир. Дьокуускайдааҕы училищеҕа үөрэнэ киирэригэр Максим нууччалыы бэрт мөлтөхтүк билэрэ да, баара-суоҕа сыл иһигэр кыһаллан үөрэтэн, нуучча суруйааччыларын айымньыларын холкутук аҕар буолбута. Кэлин төрөөбүт сахалыы тылын уонна нуучча тылын тэҥэ, казахтыы, киргизтии, татардыы холкутук саҥарара, оннооҕор арыый мөлтөхтүк немецкэй, английскай, узбекскай тыллары билбитэ.

Биирдэ көрбүт киһитин, саҥаны билбитин, омук тылларын, дьон аатын, уулуссалары, дьиэлэр нүөмэрдэрин, үтүмэн элбэх сыыппараны, даталары өйүгэр хаһан да умнубаттыы хатаан кэбиһэрэ. Күнү-дьылы хаһан да ээл-дээл, аастын эрэ диэбиттии, ыыппат этэ. Мүнүүтэни да сүтэрбэттии үлэлиир, бэйэтигэр үрдүк ирдэбиллээх салайааччы баар буола сылдьыбыт буоллаҕына, ол кини этэ. Биирдэн биир мунньах, көрсүһүү, үлэ тэрилтэлэригэр сылдьыы — Аммосов үлэтин чааһа баччаттан баччаҕа диэн этэр уустуга. Быыс буллар эрэ, олоро түһэрэ да, дакылаат, ыстатыйа суруйара. Командировкаҕа бардаҕына, массыынаҕа нэксизлээх буолан киһи сатаан суруйбат диэн хомойор курдук оонньуу таарыйа этэрэ.

Ханна да үлэлээтэр, хоту дойду киһитэ, саамай табыллан, дууһалыын сынньанар сирэ — айылҕа этэ. Байанайдаах булчут, булда суох хаһан да төннүбэт этэ диэн кэпсииллэр. Доҕоторугар, дьиэ кэргэнигэр, кыргыттарыгар ураты сылаас истиҥ сыһыанын туһунан элбэхтик суруллан турар. Оҕолор, ону булан ааҕыҥ.

Дьонун, дойдутун туһугар өссө элбэҕи оҥоруох, үлэлиэх талааннаах киһи олоҕо бу сиргэ, орто дойдуга, чыпчылҕан түгэнэ күлүм гынан аастаҕа. Ол да буоллар киһи киэнэ килбиэнэ буолан, кэпсэлтэн кэпсэлгэ сырыттаҕа.

Хаартыскаларга: 1. Максим Аммосов ийэтэ Анастасия Леонтьевналыын. 2. Лененан устан иһэн.

МАКСИМ УОННА ПЛАТОН ДОҔОРДОҺУУЛАРА

Нам Хатырыгыттан Максим диэн уол Дьокуускайга үөрэнэ барбыт.

Биирдэ Максим үөрэнэн бүтэн, дьиэтигэр ыксаан сүүрэн иһэн, биир уоллуун харсыһа түспүттэр. Кини аата Былатыан диэн эбит. Онтон ыла бу оҕолор доҕордоспуттар.

Платон хомоҕой уус-уран тыллаах эбит. Оттон Максим бэйэтин кыанар, доруобай оҕо эбит. Кини нуучча тылыгар кыратык ыарырҕаппыт. Максим уонна Былатыан биирдэ библиотекаттан кинигэ уларсан баран, оонньуу сылдьан, кинигэлэрин сүтэрэн кэбиспиттэр. Көрдөөн-көрдөөн баран булбатахтар. Оруобуна ол күҥҥэ Былатыаҥҥа дойдутуттан биир чабычах арыы кэлбит эбит. Ону Былатыан Максимҥа бу арыыны баһааарга атыылаан, харчы булан, кинигэтэ атыылаһан төлүөххэ диэбит. Ону Максим сөбүлэспит. Уруок кэнниттэн кинилэр баһааарга атыылыы барбыттар. Атыылааччы элбэх эбит, онон арыыларын ким да атыыласпатах. Сарсыныгар үөрэммэккэ эрдэ туран баран бэрт түргэнник, үчүгэйдик атыылаабыттар. Харчыларынан кинигэ атыылаһан библиотекаҕа төннөрбүттэр. Биир күн үөрэммэтэхтэрин иһин быһаарыы көрдөөбүттэр.

— Ыалдьан кэлбэтэхпит диирбит дуу, эбэтэр туох диибитий? — диэн сүбэлэспиттэр. Максим: "Суох, албыннаамыахха. Аны биһигини ким да итэҕэйбэт буолуо", — диэбит. Кинилэр оскуолаҕа тиийэн баран кырдьыгынан эппиттэр, ону учууталлар мөҕүөхтэрин оннугар, хата, сөхпүттэр, хайҕаабыттар. Максим уонна Былатыан оннук чиэһинэй буола улааппыттар.

Галя АНДРОСОВА,
VI кылаас.

Таатта, Чычымах.

ҮТҮӨ ӨЙДӨБҮЛЛЭЭХПИТ

Сахабыт сирэ чэчирии сайдарын туһугар олоҕун анаабыт, биллиилээх государственнай деятель М.К.Аммосов төрөөбүтэ 100 сылын туолар күнүн көрсө С.Р.Кулачиков — Эллэй аатынан Чычымах орто оскуолатыгар алтынньы ыйга анал нэдиэлэ ыыттыбыт. Бары кылаастарга сахалар баар-суох киһибитигэр аналлаах кылаас чаастарын, өйтөн суруйуу, сочинение, "Максим оҕо сааһа" темаҕа уруһуй конкурстарын, быыстапка-викторинаны уонна научнай-практическай конференцияны ыыттыбыт.

Нэдиэлэ устата оскуолабыт оргуйан олордо. Оҕолор бары наһаа көхтөөхтүк кытыннылар, уруһуй, хоһоон-ырыа, сценка бөҕөнү айдылар. Туйгун үөрэнээччи, V кылааска үөрэнэр Маша КОПЫЛОВА "Доҕордуулар" диэн кэпсээни суруйан, VI-н АНДРОСОВА Галя "Максим Былатыанныын доҕордоһуулара" диэн кэпсээнин иһин хайҕаннылар. Конференцияҕа кыттан Маша өссө "Бастыҥ араатар" аатын ылла. Оскуола активистката, ырыаһыт, VII "Б" кылаас үөрэнээччитэ Ньургуйаана Софронова, туйгун үөрэнээччи, Эллэй аатынан бириэмийэ лауреата Зина Дедюхина конференцияҕа эмиэ бэркэ кытыннылар.

Бэһискэ үөрэнэр Миша Кучуков, Гоша Старостин бэйэлэрэ суруйбут оһуокайдарын иһиттибит. Канаев Коля, Васильев Сережа, Старостин Степа, Васильев Коля, Богдокумов Алеша, Тарабукина Настя, Никонова Алена Ойуунускай, Семен Данилов хоһооннорун аахтылар. Онуска үөрэнэр Беркина Женя "Уруйа улааттын!" диэн бэйэтэ айбыт оһуокайыгар үчүгэй этээччи аатын ылла. Тохсустар Софрон Данилов "Саха-лар аатталыттан" диэн драматыттан быһа тардан, улахан дьон курдук кыһаллан-мүһэллэн оонньоон көрдөрбүттэрин бары да астынныбыт.

Библиотекарь С.А.Прокопьева Максим Аммосов туһунан викторина ыытта. Онно оҕолор сүрдээх активнайдык кытыннылар. Уруһуй конкурсугар элбэх оҕо кытынна. Софронов Сережа, Сивцев Стас I миэстэни ыллылар, Малышева Нарыйа, Кулаковская Алена, Жараев Гриша, Налыяхов Вася уруһуйдара эмиэ хайҕаннылар. Түмүк биэчэргэ бу нэдиэлэҕэ көхтөөхтүк кыттыбыт оҕолор өйдөбүнньүк кинигэнэн, Нам улууһа юбилейга анаан оҥорторбут вымпелынан наҕараадаланнылар.

Оҕолор өйдөрүгэр-сааларыгар хаалар гына, элбэх оҕо, учуутал кыттан, саха норуотун чаҕылхай уола Максим Аммосовка анаммыт нэдиэлэ олус үчүгэйдик ааста. Бары да астынныбыт. Кырдьык да, киһи киһилээхпин диир сырдык киһитэ олорон, үлэлээн ааспыт эбит. Сахалар, сүгүрүйүөхпүтүн сүгүрүйэр, талааннаах салайааччы, дойдутун, норуотун туһугар үлэлээбит, охсуспут норуот чулуу уола — чаҕылхай Максим туһунан үтүө өйдөбүл көлүөнэттэн көлүөнэҕэ бэриллэр, бэриллэ да туруо.

Д.Е.МАКСИМОВА.

Чычымах.

МАХТАЛ ТОЙУГА

Оһуокайдыыр оһуокай,
Эһиэкэйдиир эһиэкэй,
Бүгүн үүммүт кэрэ күҥҥэ
Эллэй кыра сиэннэрэ
Айхаллыыбыт Омуоһабы
Үбүлүөйдээх 100 сааһа

Үөрүүбүтүн үрдэттэ
Бука бары түмсэммит
Оһуокайга киирдибит
Үйэлэргэ эйигин
Уруйдуохпут өрүүтүн
Саха дьоно барыта

Тускулламмыт дьолунан
Махтанабыт эйиэхэ!
Оһуокайдыыр оһуокай,
Эһиэкэйдиир эһиэкэй.

Миша КУЧУКОВ,
Гоша СТАРОСТИН тыллара,
Чычымах орто оскуолата.

Таатта.